

Στόν όρο βυλοτεχνία δόθηκε δώδεκάτο περιεχόμενο. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές λαϊκής τέχνης που έχουν για πρώτη ύλη τό ξύλο: την βυλογλυπτική, την επιπλαστική, την κερμοποιία, την βυλοκοπτική, την βυλομικροτεχνία, τη βαρελοποιία.... Μέσα στα 166 μονόχρωμα και πολίχρωμα σχέδια, που περιλαμβάνονται στους 50 πίνακες, έγινε προσπάθεια να περιληφθούν χαρακτηριστικά και αντιπροσωπευτικά δείγματα από τις επιτεχνίες των τεχνών αυτών. Τό ξύλο, ύλη προσίτη -γιατί βρίσκεται σε κάθε περιοχή της ελληνικής γης - εύκολόχρηστη και στέρεη, διατηρείται επί μακρό χρονικό διάστημα στην Ελλάδα χάρη στο ξηρό της κλίμα. Εύχρηστο στην όψη, λευκό στην έπαφή, σε ποικίλους βαθμούς σκληρότητας, με τις διακριτικές ένες και τόν κλούτο των άποχρώσεων, κάλυψε πάμπολλες από τις ανάγκες των νεοελλήνων. Η παραγωγή βυλείας για οικοδομές ή για κατασκευή αντικειμένων αποτελούσε σημαντικό εισόδημα διαφόρων ελληνικών περιοχών. Ονομαστές ήταν οι καστανιές και οι δρυές του Άγίου Όρους, τά έλατα της Πίνδου, τά κυπαρίσσια της Πελοποννήσου και της Κρήτης, οι καστανιές και άγριελιές του Αιγαίου, τά πεύκα της Θύβοιας.

Οι πιο έακουστοί τεχνίτες, ιδίως βυλογλύπτες, κατέγονταν από τά χωριά της Ήπειρου και ιδιαίτερα από την περιοχή της Κόνιτσας, αλλά και στο Άγιον Όρος, στην Κρήτη, την Κύπρο και τά Ήβηνησα καλλιεργήθηκε αυτή ή τέχνη. Ανάλογα με την εϊδίκευσή τους οι τεχνίτες είχαν και ξεχωριστό επαγγελματικό χαρακτηρισμό. Ήταν οι ταγιάδοροι/βυλογλύπτες/, οι ταβαντζήδες/ κατασκευαστές και διακοσμητές ταβανιών/, οι χοντοβυλάδες/ για τις ξύλινες κατασκευές των οικoδομών/, οι παραγκοί, οι βαρελάδες ή βακνάδες, οι σκαφιδάδες, οι κεραστετζήδες, οι κερράδες. Από αυτούς σε φηλότερη υπόληψη βρίσκονταν οι ταγιάδοροι, που ανέλαβαν και τις σπουδαιότερες έργασίες, όπως ή κατασκευή τέμπλων, δεσποτικών θρόνων, άμβωνων κ.τ.λ. Η εϊδίκευση σε έναν τομέα δε σημαίνει πως κάθε τεχνίτης περιόριζονταν μόνο σ' αυτόν. Σε περιόδους περιορισμού των έργων ανέλαβαν και άλλες συναφείς έργασίες μέσα στα όρια των δυνατοτήτων του. Για μέση που ή βυλοτεχνία άνθασε οι διάφοροι κλάδοι της ήταν οργανωμένοι επαγγελματικά στα έσνάφια ή ρουφέτια. Αυτά έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική δραστηριότητα των μελών τους. Ήταν και άποφαιζαν για τις επαγγελματικές διαφορές, ένεργούσαν για την άποσπηση προνομίων από την τουρκική διοίκηση, έφάρμοζαν τό έθνικό δίκαιο και είχαν άγνωρισμένο δικαίωμα έπιβολής ποινών που άρχιζε από τη δημόσια επίπληξη και έφτανε ως την άπαγόρευση άσκήσεως του επαγγέλματος και την πρόσκαιρη φυλάκιση. Με σουλτανικό φερμάνι του 1773 άπαγορεύονταν οποιαδήποτε επέμβαση στην άσκηση των δικαιωμάτων των έσναφιών. Τέλος, σύμφωνα με τό τουρκικό φορολογικό σύστημα, οι επαγγελματίες συστηματικώς αποτελούσαν φορολογικές μονάδες. Η έπίδραση των έσναφιών και των άλλων οίκονομικών οργανώσεων, όπως οι κομπανίες/των έμπόρων/, τά τελικάτα/των κτηνοτρόφων και οι

ναυτεδερφοί / τῶν ναυτικῶν/, ἦταν μεγάλη σ' ὀλόκληρη τὴν κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ ὀκδοσουλίου ἑλληνισμοῦ. Ἔργα φιλανθρωπίας, χτίσιμο ἢ διακονία ἐκκλησιῶν, ἀποφασιστικὴ ἀνάμειξη στὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, ἐνδύρωση ἢ καθάρωση Πατριαρχῶν, ἔδωσαν σχολεῖων καὶ πολλὰ ἄλλα χαρακτηρίζουν τὸ ρόλο τῶν ἱερατικῶν. Ἐκείνης ἀποτέλεσαν τοὺς πυρῆνες γιὰ τὴν ἔδωση τῶν κοινοτήτων τοῦ ὀκδοσουλίου ἑλληνισμοῦ.

Τὰ ξύλα ποὺ μεταχειρίζονταν ἦταν ποικίλα, ἀνάλογα μὲ τὰ πλεονεκτήματα ποὺ προσέφεραν στὶς εἰδικὲς ἀπαιτήσεις κάθε τομέα ἐργασίας. Εἰς τρεῖς μὲν κατηγορίες μποροῦμε νὰ κατατάξουμε τὰ ξύλα αὐτά: σκληρά, τὰ ρητινώδη καὶ τὰ ἄσπρα ἢ μαλακά. Τὰ σκληρὰ ξύλα τὸ καλλίτερο εἶναι ἡ βαλανιδιὰ /δρυς/, ποὺ εἶναι πυκνὸ καὶ ἀντέχει πολὺ στὸ χρόνο. Χρησιμοποιεῖται κυρίως στὴν οἰκοδομικὴ, τὴν ἐπιπλαποιῖα καὶ τὴ βαρελοποιῖα. Ἡ καστανιδὰ μοιάζει μὲ τὴ βαλανιδιὰ ἀλλὰ ὅταν τὴ χτυπήσει πολὺ ὁ ἥλιος σκληραίνει. Ἐκείνης προσβάλεται εὐκόλως ἀπὸ τὸ σάπιο. Ἡ πεταλιδὰ ἢ παραγάτις εἶναι ἕνα ἐξαιρετικὸ ξύλο, πυκνὸ, μὲ λεπτό κοκκινωπὸ χρῶμα, ἀλλὰ εἶναι ἀσκόλο στὴν κατεργασία. Ἡ ὀξυὰ, ἀνοιχτοκόκκινη καὶ εὐκόλως στὴν κατεργασία ἔχει τὸ μειονέκτημα νὰ προσβάλεται εὐκόλως ἀπὸ τίς ἐνσέλαγες τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τὰ ἔντομα. Ὁ μέλεγος, ἀνοιχτόχρμος μὲ κίτρινα πέλματα, χρησιμοποιεῖται σπανιότερα. Ἀπὸ τὰ ρητινώδη ξύλα γίνονταν μεγάλη χρῆση τοῦ πεύκου καὶ τοῦ ἔλατου γιὰτὶ ἀντέχουν στὴν πολυκαιρία καὶ στὴν ὕγρασία. Ὁ κέδρος, μὲ τὴν ἔντονη καὶ χαρακτηριστικὴ μυρουδιά του, χρησιμοποιεῖται συχνὰ σὲ δοχεῖα ἢ βαρελάκια εὐφραντικῶν ποτῶν. Τὸ κυπαρίσσειναι σκληρὸ, συμπαγές, πλεόον σὲ ρετσίνη καὶ ἔχει μεγάλη ἀντοχὴ στὸ χρόνο καὶ στὴν ὕγρασία. Ἡ χαρακτηριστικὴ μυρουδιά του διώχνει τὸ σκῆρο καὶ γι' αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὲ κασέλλες/καναβέτες/, ὅπου φυλάγονταν οἱ προῖκες τῶν κοριτσιῶν καὶ οἱ φορεσιές. Ἡ ἄσπρα ἢ μαλακὰ ξύλα, ὡς ἡ λευκὰ, τὸ σφενδάμι, τὸ σκληρό, τὸ φλαμποῦρι καὶ ὁ κλάτανος εἶναι ὀλιγό μικρότερης ἀντοχῆς καὶ τὰ μεταχειρίζονταν σὲ κόρτες, ταβάνια καὶ μικρὰ σκαλιστὰ ἀντικείμενα. Μὲ οἷες ἀπὸ διάφορα δέντρα, ὅπως ἀπὸ ἀγριελιά, οἶκα, κέδρο καὶ ἄλλα σκάλλιζαν οἱ βουκοὶ τὰ διάφορα ἀντικείμενα πομπικῆς τέχνης/ρόκες, γκαβέτες, πίτες, κοτάλια, πειροῦνια.../

Γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὸ ξύλο μεγαλύτερη ἀντοχή, νὰ σ κ ο τ ω θ ε ῖ, ὅπως ἔλεγαν, δηλαδή νὰ φθοῦν οἱ χυμοὶ του, προκειμένου νὰ κατασκευασθοῦν ἀντικείμενα μεγάλης διάρκειας, κερνοῦσε ἀπὸ εἰδικὴ ἐπεξεργασία. Γιὰ μικρὰ κομμάτια ξύλου ὁ πιὸ σὺντομος τρόπος εἶναι τὸ βράσιμο τους ἐπὶ 6 ὡς 12 ὥρες μέσα σὲ νερό. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ βρασμοῦ, πολλὰς φορὲς ἔριχναν μέσα στὸ νερό καὶ λίγη σόδα. Γιὰ μεγάλα κομμάτια, ποὺ δὲν ἦταν δυνατό νὰ βρασθοῦν, ἀπαιτοῦνταν μακροχρόνια παραμονὴ μέσα σὲ τρεπομένο νερό, παραμονὴ ποὺ ἔφτανε, ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ πᾶχος τοῦ ξύλου, ἀπὸ ἕνα ὡς τρεῖς χρόνια.

Ὅλη σχεδὸν ἡ ἐργασία τοῦ ἐυλοτέχνη γίνεται ἐπάνω στὸν μάγκο, στενὸμακρὸ στερεὸ τραπεζίδι ἀπὸ βαλανιδιὰ, πεταλιδὰ ἢ ὀξυὰ. Στὴ μέση ἢ καὶ στὶς δύο στενὲς πλευρὰς τοῦ μάγκου ὁ-

πῆρχαν οἱ μέγγινες, εὐκίνοι κοιλίες γιὰ τῇ στερέωσιν τοῦ ξύλου ποῦ δὲ ὑποστρεῖ τὴν καταργασίαν. Τὰ ἐργαλεῖα ποῦ μεταχειρίζονταν ἦταν, μὲ τῇ σειρά περὶ τοῦ τῆς χρήσης τους τὰ εὐκαρπία/Εἰκ.1/ γιὰ τὴν ὁλοτόμησιν καὶ τὸ ξεχόντρισμα, τὰ πριόνια/Εἰκ.2/ γιὰ τὸ κόψιμο, τὰ κομμάκια/Εἰκ.3/ γιὰ τὸ μέτρομα τῶν ἀποστάσεων, οἱ σφιχ-  
τῆρες/Εἰκ.4/ γιὰ τῇ στερέωσιν τῶν ξύλων σὶν μᾶλλον ἢ τὸ σφιζέμε-  
δος κομματιῶν μεταξὺ τους κατὰ τῇ συγκόλλησιν τους, τὰ σκαρπῆλα  
/Εἰκ.5/ γιὰ τὸ σπῆλμα, τὰ εὐλοσφόρια/Εἰκ.6/ γιὰ τὸ χτύπημα τῶν  
σκαρπῆλων, τὰ σιδεροσφόρια/Εἰκ.7/ γιὰ τὸ κάρωμα, τὰ σκεπέρνια  
/Εἰκ.8/ γιὰ τὴν ἀφαίρεσιν κῶκος μεγάλων κομματιῶν ξύλου, τὰ ροη-  
νία/Εἰκ.9/ γιὰ τῇ λείανσιν μεγάλων ἐπιφανειῶν, οἱ ρῶσπες/Εἰκ.10/  
γιὰ τῇ λείανσιν κυρτῶν ἢ κοίλων ἐπιφανειῶν, οἱ ἑβέστερες/Εἰκ.11/  
γιὰ νὰ σφύρουν τὰ ἔχνη τῶν ἄλλων ἐργαλείων, τὰ τριβῆλια/Εἰκ.12/  
γιὰ τὸ τριβήματα, οἱ τανάλιες/Εἰκ.13/ γιὰ τὸ βγάλσιμο τῶν καρφῶν,  
οἱ γωνιές/Εἰκ.14/ γιὰ τὸ ὀρθογώνισμα. \*Αὐτὰ κἀκεῖ ἐργαλεῖα ὑπάρ-  
χουν πολλοὶ τύποι ἀλλὰ ἐφ' ὧς παρουσιάζονται μόνον οἱ πλεῖστοι ἀντιπρο-  
σωπευτικοί. \*Ὑποθέσιν κατὰ περιοχὰς παρουσιάζονται μικρὲς ἢ μεγά-  
λες διαφορὲς στὸ ὄντομα. \*Ὅδ' σημειώνεται ὁ ἐπικρατέστερος τύ-  
πος, ποῦ, κατὰ κανόνα εἶναι καὶ ὁ πλησιέστερος στὸ σημερινὸ μας  
γλωσσικὸ αἰσθητήριον. Γιὰ τῇ συντήρησιν αὐτῇ καλῇ κατάστασιν τῆς κό-  
ψης τῶν ἐργαλείων εἶχαν τίς λίμες καὶ τὰ λαδάκονα. \*τῇ θέσιν τοῦ  
σημερινοῦ γυαλόχαρτου μεταχειρίζονταν ἀποξηραμένον ὄρεον τοῦ οὐρα-  
ριοῦ ῥίνα/Εἰκ.15/ ποῦ ἔχει μικρὰ, πυκνὰ καὶ σκληρότατα ἀγκάθια.  
Γιὰ τὸ κόλλημα τῶν ξύλων χρησιμοποιοῦσαν εἴτε τὴν ξενόφερτη -τό-  
τε- βαρρὸκόλλα εἴτε κατασκεύαζαν μόνοι τους ὁστεδκόλλα βράζον-  
τας κῶκκαλα ῥῶν. Μεγάλῃς ἀντοχῇς ἦταν καὶ τὸ πεῖγμα ἀπὸ ἀσπρά-  
δι αὐγοῦ, ζυδιῶ καὶ ποσκινισμένου ἁλευριοῦ αὐτὸ ἀναλογεῖ ὁδο αὐ-  
γῶν αὐτῇ μὲν κοτυλιῇ τῆς σόφρας ἁλευρι καὶ λίγων σταγόνων ζυδιῶ.  
Ὅδ' χρῶσταν τῶν τέμπλων καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν εὐλόγητων  
γίνονταν μὲ φύλλα καθεροῦ χρυσοῦ. Τὸ ξύλο καλύπτονταν πρῶτα μὲ  
ἐλαφρὸ στρώμα λεπτόκοκκου γόφου καὶ κόλλας ποῦ, ὅταν στεγνῶνε,  
τὸ ἔτριβαν μὲ ἐλαφρόπετρα. \*Ὑστερα αὐτὸ ἤλειψαν μὲ χυμὸ σιδήρου, ποῦ  
τὸν εἶχαν ἀφίσει σὶν ἥλιο νὰ πῆξει, καὶ ὅταν ἄρχιζε νὰ στεγνώνει,  
τόσσα ποῦ νὰ μὴν κολλᾷ σὶν δάκτυλο, τοποθετοῦσαν τὰ φύλλα χρυ-  
σοῦ, ποῦ τὸ ἔτριβαν ἐλαφρὰ μὲ σουπιοκόκκαλο ἢ ἄλλο λεῖον ἀντικεί-  
μενον.

Όλες οι τέχνες που έχουν για πρώτη ύλη το ξύλο είναι πανάρχαιες στον τόπο μας. Εις έν τούτοις τα αντικείμενα έχουν πιά χαθεί, μάς μένουν απεικονίσεις τους σε άγγειογραφίες, ανάγλυφα, ζωγραφίες και -αργότερα- ψηφιδωτά. Από αυτά βλέπουμε σε ποσο ύψηλο επίπεδο ήτανε ή επιπλοκοίτα και οι άλλες τέχνες. Κατό τη βυζαντινή εποχή, από την εποχή σώζονται μερικά δείγματα, ή ξυλογλυπτική και ιδιαίτερα ή ξυλομικροτεχνία γνωρίζουν μια θύλακστην άνθιση. Στο "Άγιον Όρος και σε Μουσεία βρίσκονται σκαλιστοί σταυροί και σταχόσεις εδαγγελίων καταπληκτικής δεξιοτεχνίας. Η εποχή της Τουρκακρατίας, που περισσότερο άνασχολεί το λαό μας αυτό, είναι μια λαμπρή περίοδος της ελληνικής ξυλοτεχνίας. Ξεκινώντας από τη βυζαντινή κληρονομιά άφομοίωσε δημιουργικά επιδράσεις τόσο από την Ανατολή όσο και από τη Δύση. Είναι πολύ εύκολο, άπόμα και σ' έπείνον που δεν άσχοληθήκα με συναφή θέματα, να ξεχωρίσει άνατολίτικη επίδραση στα σχήματα από τις παραθύρες /Πιν. 16 και 17/ και το όκέρδυρα /Πιν.15/ καθώς και δυτικοευρωπαϊκή, που άρχίζει από το 18ο αιώνα, στον τετράποδα Α/Πιν.6/ και στο ρημόδυρο/Πιν.3/. Όμως αν ξεκινάμε κανέναν να ξεδιαλύνει τη μακρινή καταγωγή των θεμάτων από τις διάφορες τέχνες των λαών θα ήτανε στο συμπέρασμα πως τα κατέχουν με το δικαίωμα της χρησιμότητας. Τότε δίνουμε, όμως ένα ιδιαίτερο ύφος, καθαρά έθνικό. Τα ελληνικά έργα ξυλοτεχνίας έκφράζουν, με τον πιο άναργή τρόπο, τον έθνικό μας χαρακτήρα. Σήμερα οι τέχνες του ξύλου εξακολουθούν να καλλιεργούνται σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας, κυρίως για την κάλυψη πρακτικών άναγκών. Άρκοϋνται στην ψυχρή άντιγραφή ξένων προτύπων, ιδιαίτερα στην επιπλοκοίτα. Άλλά και όταν έκχειροϋν να μιμητοϋν ελληνικά λαϊκά πρότυπα τότε δίνουν ξενικό χαρακτήρα, όπως συνέβη με την άλλαγή της κλίμακος των σκυριανών επίπλων. Κάθε μορφή άντικειμένου είναι άχώριστη από τις διαστάσεις του και αυτό πρέπει να το προσέξουν οι τεχνίτες. Γνήσια δημιουργήματα παραμένουν ακόμα τα έργα της ποιμενικής τέχνης. Σε μερικές περιοχές, και κυρίως στην Ήπειρο, τη Λαμία, το Βόλο και την Αθήνα υπάρχουν μερικοί τεχνίτες που προσπαθούν να κρατήσουν κάτι από το ύφος της παραδόσεως.

Η ελληνική βιβλιογραφία για την ξυλοτεχνία είναι πολύ περιορισμένη. Από ιστορική και αισθητική πλευρά εξετάζεται στα βιβλία Άγγελικής Κατσημιάλη, ΙΑ SCULPTURE SUR BOIS - της Έλίας, ΟΙ ΠΑΡΑΚΑΤΕΛΗΟΙ - της Έλίας, ΚΟΥΡΟΣ - Έλτσου Μακρή, Η ξυλογλυπτική του Πηλίου - κατ'ήν έκδοσης του Ε.Ο.Ε.Ε. Ελληνικά λαϊκά και μεταβυζαντινά ξυλόγλυπτα. Τεχνικές οδηγίες περιέχει το βιβλίο του Ε. Κουτινοϋ : "Ο πρακτικός οδηγός του ξυλουργού. Για το χρέωμα των τεμπλων, καρφωμένων και άκάρφων, μεγάλης σημασίας πληροφορίες δίνει ο Λιονδρεός έκ θουρνά στο δημοδρετο βιβλίο του: "Ερμηνεία των ζωγράφων, και ιδιαίτερα στις παραγράφους 8, 9, 10, 11, 12, 14 και 15. Άκόριες πληροφορίες και εικόνες υπάρχουν σε έρκετά σχετικά βιβλία.